

Kielen oppimisen ekologiaa: maahanmuuttajaäidit kertovat

Minna Intke-Hernandez: *Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat. Etnografinen tutkimus kieliyhteisöön sosiaalistumisesta.* Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 103. Helsinki: Helsingin yliopisto 2020. Johdanto 112 s. + 4 artikkelia. ISBN 978-951-51-6837-5. Johdanto-osa saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6838-2>.

Minna Intke-Hernandez tarkastelee artikkeliväitöskirjassaan *Maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinat* pääkaupunkiseudulla asuvien maahanmuuttajaäitien kokemuksia suomen kielen oppimisesta. Elämä uudessa maassa pienten lasten äitinä sijoittaa naiset tiettyyn ekologiseen lokeroon (*niche*, ks. myös Suni 2017). Äitiys tuo mukanaan erilaisia konteksteja, kontakteja ja vuorovaikutustilanteita, jotka sekä mahdollistavat että rajoittavat uuden kielen oppimista.

Intke-Hernandezin tutkimuksen kontekstina on erään pääkaupunkiseudulla sijaitsevan asukaspuiston maahanmuuttajille suunnattu perhetoiminta ja tutkimushenkilöinä joukko sen äiti ja lapsi-ryhmän osanottajia. Tutkimus tarkastelee siis pääosin ei-formaaleissa konteksteissa tapahtuvan toisen kielen oppimisen reunaehtoja. Kuitenkin sillä on annettavaa myös kielten opetuksen ja opiskelun kentälle. Intke-Hernandezin väitöskirja on kiintoisasti rajattu ja asiantuntevasti toteutettu tutkimus, joka samalla esittää varsin ajanmukaisen katsauksen kielen oppimisen kysymyksiin.

Oppimisen ekologiaa

Artikkeliväitöskirjan johdanto-osuudessa esitellään tutkimuksen teoreettiset linjaukset. Teoreettinen tausta on moninai-

nen, ja siinä hyödynnetään aineksia paitsi soveltavan kielitieteen myös kasvatustieteen, erityisesti kulttuurienvälisen kasvatuksen ja freireläisen pedagogiikan, piiristä. Keskiössä ovat kuitenkin toisen ja vieraan kielen oppimista tarkastelevat suuntaukset, joista erityisesti kieleen sosiaalistumisen teoria ja sosiokognitiiviset suuntaukset ovat esillä.

Tekijän omaa näkökulmaa voi kuvata ekologiseksi (ks. esim. van Lier 2004). Näkökulma antaa mahdollisuuden tarkastella oppimista tavanomaista kokonaisvaltaisemmin: sosiaalista vuorovaikutusta ei ole tarpeen erottaa kategorisesti subjektiivisista – kognitiivisista ja emotionaalisisista – tekijöistä. Oppimisen katsotaan mahdollistuvan yhteiskunnallisten reunaehtojen, vuorovaikutustilanteiden ja henkilökohtaisten tekijöiden yhteispelinä. Intke-Hernandez korostaakin kielen oppimisen kognitiivisten prosessien kietoutuvan yhteen kieleen sosiaalistumisen kanssa ja osoittaa, kuinka oppijan ja ympäristön yhteistoimintaa leimaavat myös kehollisuus ja materiaalisuus. Tekijä esittelee näkökulman ytimekkäästi ja asiantuntevasti.

Ekologinen ajattelutapa mahdollistaa perinteisesti erillään olleiden alueiden tarkastelemisen yhdessä. On kuitenkin selvää, että moniaineksisen teoriataustan kaikki suuntaukset eivät ole välttämättä ongelmitta yhteensovitettavissa. Siksi teoriaosuudessa olisikin voinut paneutua hieman tarkemmin pohtimaan esimerkiksi juuri kieleen sosiaalistumisen ja sosiokognitiivisten suuntauksien mahdollisia eroja ja yhtäläisyyksiä. Kaiken kaikkiaan johdanto-osuus on kuitenkin varsin asiantuntevasti kirjoitettu ja osoittaa, että tekijä on perehtynyt hyvin alan tuoreimpaan kirjallisuuteen.

Tutkimuksen etnografiaa

Tutkimuksen lähestymistapa ja sen konkreettiset aineiston keruun ja analyysin menetelmät soveltuvat varsin hyvin yhteen teoriaosuuden ekologisen painotuksen kanssa. Tutkimusorientaatio on periaatteessa etnografinen, ja usean vuoden aikana kerätty aineisto käsittää kenttämuistiinpanoja, haastattelulitteraatteja, vuorovaikutustallenteita, tutkimushenkilöiden ”varjostamista” eli heidän toimintansa tiivistä seuraamista sekä haastattelujen virikkeenä käytettyjä valokuvia. Tavoitteena on hahmotella maahanmuuttajaäitien kokemuksia ja käsityksiä osallisuudesta ja suomen kielen oppimisesta.

Aineistoa on analysoitu osatutkimuksissa hieman eri keinoin. Ensimmäisen osatutkimuksen (Intke-Hernandez & Holm 2015) perinteinen sisällönanalyysi antaa sijaa kolmannessa osatutkimuksessa ”kokoavaksi metamenetelmäksi” (s. 40) valikoituvalla neksusanalyysille (Scollon & Scollon 2004). Tämä valinta onkin osuva ja linkittyy teoriataustaan onnistuneesti. Intke-Hernandez pohtii huolellisesti aineiston keruuseen ja käyttöön sekä aineistosta raportoimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja erittelee ansiokkaasti omaa tutkijanpositiotaan.

Väitöstutkimus prosessina

Intke-Hernandezin väitöskirja koostuu neljästä osatutkimuksesta. Näistä jokaisessa on oma teoreettinen ja menetelmällinen fokuksensa. Osatutkimusten saumat ovatkin hieman näkyvissä, kuten artikkeliväitöskirjassa on tavallista. Tietyllä tavalla tämä kuitenkin nousee tutkimuksen eduksi. Lukija näkee, miksi Intke-Hernandez on valinnut neksusanalyysin kokoavaksi tutkimusmenetelmäkseen ja millaisten havaintojen perusteella hän päätyy korostamaan kehollisuuden merkitystä, oppimisen jaettuutta tai monikielisten käytänteiden merkitystä

toisen kielen kehittämisessä. Kokonaisuutena tutkimuksesta muodostuukin tarina, joka valottaa mainiosti tutkijan oman perspektiivin tarkentumista, lopullisen analyysikehikon löytymistä ja oman tutkijanäänen vakautumista.

Niinpä tutkimuksen fokus siirtyy väitöskirjassa ensimmäisen osatutkimuksen kriittisen monikulttuurisuuskasvatuksen kontekstista lopulta yhä lähemmäksi kielenoppimisen teoriataustoja ja erityisesti ekologista näkökulmaa. Ensimmäinen osatutkimus käsittelee ”Osallisuus Suomessa” -hankkeen alahankkeessa ”Osaava vanhempi” toteutettua ryhmätoimintaa, jonka tavoitteisiin kuuluivat suomalaiseseen kulttuuriin tutustuminen ja suomen kielen oppiminen (ks. myös Intke-Hernandez & Matkaselkä 2012). Artikkelit tarkastelee oppimista lähinnä suomalaisten ryhmänohjaajien ja maahanmuuttajaäitien vuorovaikutuksen kautta. Samalla se tuo esiin freireläisen pedagogiikan kannanottoja, jotka säilyvät yhtenä filosofisena taustana läpi tutkimusprosessin. Etnosentrisyys on eräs tutkijan tarkastelema tema. Ryhmänohjaajien ja äitien käsitykset – esimerkiksi ”hyvistä” ruokailutottumuksista – ovatkin osin törmäyskurssilla, mutta samalla syntyy myös jonkin verran neuvottelua ja äidit pääsevät tuomaan esille omia näkökulmiaan. Äidit kertovat, että keskustelun myötä voi oppia paitsi suomalaista kulttuuria myös kieltä – vaikka jotkut olisivatkin kaivanneet enemmän systemaattista kielenopiskelua.

Toisessa osatutkimuksessa (Intke-Hernandez 2015) kohde on tarkentunut nimenomaan äitien omiin kokemuksiin kielen oppimisesta. Näitä kokemuksia tarkastellaan teemahaastattelujen ja tutkijan havainnointimuistiinpanojen kautta. Artikkelit tuo esiin useita kiintoisia havainnoita. Äidit kertoivat, että osallistuminen äiti ja lapsi -ryhmään ei ollut heille mieluisaa ja tärkeää vain lasten vuoksi vaan myös siksi, että leikit, lorut ja askartelu tarjosivat oppimismahdollisuuksia heille

itselleenkin. Äidit nostivat esiin myös oppimisen yhteisöllisyyden: heille tärkeää oli osallisuus inhimillisessä vuorovaikutuksessa. Yhdessä toimimalla luotiin yhteistä tietovarantoa, jonka rakentamiseen osallistuivat kaikki, niin lapset kuin aikuisetkin. Sitä kartutettiin myös erilaisten apuvälineiden avulla, esimerkiksi soittamalla puolisolle ja pyytämällä apua sanan käännöksessä. Oppiminen oli tällöin jaettua ja hajaantunutta: tutkijan osuvan muotoilun mukaisesti ”ennakoimatonta, karttuvaa ja tarttuvaa” (s. 126, käännös H. D.). Oppijat oppivat yhdessä, toisiltaan ja huomaamattaan, erilaisissa kehollisissa toiminnoissa ja erilaisten materiaalien työkalujen kanssa toimiessaan.

Kolmas osatutkimus (Intke-Hernandez tulossa) hyödyntää neksusanalyysin työkaluja. Äitien haastattelut ja heidän vuorovaikutustilanteidensa ”varjostaminen” toivat esiin, millaisia mahdollisuuksia kieleen sosiaalistumiseen äitiys oli heille avannut. Haastatteluissa äidit kertoivat, kuinka vanhemmuus jo sinänsä luo erilaisia arkisia tilanteita, joissa kielen oppiminen mahdollistuu. Sellaisia ovat esimerkiksi tapaamiset leikkiympäristöissä ja perheteroiminnassa, mutta myös erilaiset julkiset ja virallisemmat tilanteet ja tapaamiset. Vuorovaikutustilanteista kertovat aineistoesimerkit puolestaan osoittavat oivaltavasti, miten tavoitekielinen keskustelu voi syntyä. Suomenkielisen äidin ja maahanmuuttajaäidin kahvilaympäristössä käymä keskustelu etenee luontevasti juttelemalla mukana olevista lapsista, kahvilan pullatarjonnasta ja ikkunasta näkyvästä pizzeriasta. Keskustelu ja samalla kielenoppiminen emergoituu tässä ja nyt, tilanteen osanottajien, heidän kokemushistoriansa ja ympäristön materiaalien virikkeiden varassa (ks. myös Dufva 2020).

Neljäs osatutkimus (Intke-Hernandez 2020) tarkastelee neksusanalyysin keinoin tutkimushenkilöiden kokemuksia osallisuudesta. Eräs tarkastellussa aineistossa

yleinen puhetapa kuvasi osallisuuden puutetta ja haasteellisuutta: sosiaalisten suhteiden luominen ja ylläpito koettiin vaikeaksi. Toinen esiin noussut diskurssi kertoi vahvasta toiveesta kokea osallisuutta ja toimia osana suomalaista yhteiskuntaa – esimerkiksi kouluttautumalla ja toimimalla erilaisissa työtehtävissä. Tämä osoittaa, että ekologiset lokerot eivät ole välttämättä pysyviä ja kotiäitiyskin voi olla eräs elämänkaaren välivaiheista. Kolmas keskeinen puhetapa liittyi käsityksiin siitä, mikä osallisuutta mahdollistaisi tai vahvistaisi. Haastateltavat toivat esiin juuri erilaiset matalan kynnyksen kontekstit ja niiden usein monikielisen toiminnan (monikielisuuden merkityksestä ks. myös Canagarajah 2018).

Osatutkimukset tarjoavat yhdessä ja erikseen useita kiinnostavia lisä viimeaikaiseen keskusteluun toisen kielen oppimisen kysymyksistä. Varsin usein etnografistyyppisissä tutkimuksissa esiintyvä ongelma on, kuinka saada laaja ja merkitystiheä aineisto ”puhumaan” vakuuttavasti. Väitöskirjan osatutkimuksissa aineisto onkin hyvin esillä, mutta konkreettisten aineistoesimerkkien lisääminen myös johdanto-osaan olisi ehkä tuonut vielä lisävakuuttavuutta tulkintoihin. Intke-Hernandez sitoo kuitenkin osatutkimusten päätulokset ja päätelmät asian- tuntevasti yhteen johdanto-osuudessa, jossa oma tutkijanääni kuuluu hyvin.

Päätelmiä ja viestejä

Intke-Hernandezin tulokset puhuvat matalan kynnyksen toiminnan ja arkisten kontaktien merkityksellisyydestä. Esimerkiksi väitöskirjassa tutkitut äiti ja lapsi -ryhmät tuntuvat tarjoavan juuri sellaista sosiaalista, emotionaalista ja kielellistä tukea, jota maahanmuuttajaäidit kertovat kaipaavansa. Osallisuus arkisessa, monikielisessä toiminnassa tukee myös suomen kielen oppimista. Päätelmä ei ole yllättävä, mutta se on todentuntuinen.

Väitöksen keskeinen teema on tarkastella kielen oppimista äitiyden ekologisessa lokerossa. Intke-Hernandez osoittaaakin vakuuttavasti, millaisia mahdollisuuksia kieleen sosiaalistumiseen tämä äitiyden lokero tarjoaa. Ensinnäkin lapsi motivoi äitiään oppimaan: äidit kertovat tarvitsevänsä kielitaitoa lastensa parhaaksi ja heidän tulevaisuuttaan ajatellen. Toiseksi lapsi tuo mukanaan oppimistilaisuuksia, joista tutkimuksessa esitellyt perheryhmien puuhut, leikit ja laulut ovat esimerkkejä. Kolmanneksi äitiys vie väistämättä osaksi erilaisia lapsia koskevia suomalaisen yhteiskuntaelämän verkostoja ja tilanteita esimerkiksi terveydenhuollon, päivähoidon tai koulun kautta.

Intke-Hernandezin äitiyttä ja kielenoppimista käsittelevä väitöskirjatutkimus on ajankohtainen puheenvuoro maahanmuuttajien toisen kielen oppimisesta. Vaikka se keskittyy äitiyden mukanaan tuomiin vuorovaikutus- ja oppimiskonteksteihin, sillä on merkitystä myös laajemmassa kielten opiskelun ja opetuksen kontekstissa. Tulokset puhuvat vahvasti oppimisympäristöjen moninaisuudesta sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ja tuen merkityksestä. Laajassa mielessä oppiminen on Intke-Hernandezin mukaan aina kieleen sosiaalistumista, mutta tämä kannanotto ei sulje pois sitä, että kyseessä on myös kognitiivisia ja emotionaalisia aspekteja sisältävä prosessi.

Intke-Hernandezin tutkimus tarkastelee kielenoppimisen ekologiaa. Jo siksi-kin sen on mahdotonta tarjota tyhjentäviä vastauksia. Sen sijaan se esittelee uskottavan ja ajanmukaisen teoreettisen näkökulman kielenoppimisen reunaehtoihin, rajaa onnistuneesti tarkastelua varten tietyn ekologisen lokeron ja tuo esiin konkreettisia ja merkityksellisiä havaintoja oppijoiden arjesta. Väitöskirja välittää lukijalleen vaikutelman tutkijasta, jonka pyrkimyksenä on syvälinen teoreettinen ymmärrys mutta joka osaa tarkastella myös oppimisen pragmaattisia – yhteiskunnallisia ja pe-

dagogisia – aspekteja. Tutkimus puhuu-kin myös kielentutkijan vastuusta: kun Intke-Hernandez tutkimuksessa nostaa keskeisesti esiin osallisuuden merkityksen, tämä on paitsi kielitieteellinen myös pedagoginen ja yhteiskunnallinen puheenvuoro.

HANNELE DUFVA
etunimi.sukunimi@jyu.fi

Kirjoittaja on soveltavan kielitieteen (kielen oppiminen ja kielenopetus) emeritaprofessori. Hän toimii Intke-Hernandezin vastaväittäjänä.

Lähteet

- CANAGARAJAH, SURESH 2018: Translingual practice as spatial repertoires. Expanding the paradigm beyond structuralist orientations. – *Applied Linguistics* 39 (1) s. 31–54. <https://doi.org/10.1093/applin/amx041>.
- DUFVA, HANNELE 2020: Mitä ihmiset osaavat, kun he osaavat kieltä? Henkilökohtainen repertoaari ja sen multimodaalisuus. – Sabine Grasz, Tiina Keisanen, Florence Oloff, Mirka Raunio-maa, Iira Rautiainen & Maarit Siromaa (toim.), *Menetelmällisiä käännteitä soveltavassa kielentutkimuksessa. Methodological turns in applied language studies*. s. 17–32. AFinLAN vuosikirja 2020. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 78. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. <https://doi.org/10.30661/afin-lavk.89461>.
- INTKE-HERNANDEZ, MINNA 2015: Stay-at-home mothers learning Finnish. – James Simpson & Anne Whiteside (toim.), *Adult language education and migration. Challenging agendas in policy and practice* s. 119–127. London: Routledge.
- 2020: Osallisena yhteisessä arjessa. Nekusanalyysi maahanmuuttajaäitien arjen kielitarinoista. – Sabine Grasz, Tiina Keisanen, Florence Oloff, Mirka Raunio-maa, Iira Rautiainen & Maarit Siromaa

- (toim.), *Menetelmällisiä käännteitä soveltavassa kielentutkimuksessa. Methodological turns in applied language studies*. s. 115–136. AFinLAn vuosikirja 2020. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisu 78. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AfinLA. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.89414>.
- tuloissa: Migrant mothers' stories of learning language in everyday life. – Glenn S. Levine & David Mallows (toim.), *Language learning of migrants in Europe*. New York: Springer.
- INTKE-HERNANDEZ, MINNA – HOLM, GUNILLA 2015: Migrant stay-at-home mothers learning to eat and live the Finnish way. – *Nordic Journal of Migration Research* 5 (2) s. 75–82.
- INTKE-HERNANDEZ, MINNA – MATKA-SELKÄ, PIRKKO 2012: Osaava vanhempi. Toiminnallista suomen kielen oppimista äiti & lapsi -ryhmässä. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 3 (6). <https://www.kieli-verkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-marraskuu-2012>.
- LIER, LEO VAN 2004: *The ecology and semiotics of language learning. A socio-cultural perspective*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- SCOLLON, RON – SCOLLON, SUZANNE WONG 2004: *Nexus analysis. Discourse and the emerging Internet*. London: Routledge.
- SUNI, MINNA 2017: Working and learning in a new niche. Ecological interpretations of work-related migration. – Jo Angouri, Meredith Marra & Janet Holmes (toim.), *Negotiating boundaries at work. Talking and transitions* s. 197–215. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Suomeen ja suomeen kotoutuvien korkeakoulutettujen toimijuus kognitiivis-emotionaalisina kokemuksina

Mia Scotson: *Korkeakoulutetut kotoutujat suomen kielen käyttäjänä. Toimijuus, tunteet ja käsitykset*. JYU Dissertations 271. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto 2020. Johdanto 133 s. + liitteet 17 s. + artikkelit 64 s. ISBN 978-951-39-8259-1. Saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8259-1>.

Mia Scotsonin soveltavan kielentutkimuksen alaan ja tarkemmin ottaen ekologis-sosiokulttuuriseen traditioon sijoittuva väitöstutkimus keskittyy maahanmuuttajien suomen kielen käyttöön liittyviin kokemuksiin ja tunteisiin arjen kielenkäyttötilanteissa. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat olleet kotoutumiskoulutuksessa nopeasti edistyvien ryh-

mässä opiskelleet korkeakoulutetut maahanmuuttajat eli kotoutujat, jotka olivat iältään kahdestakymmenestä yli viiteenkymmeneen vuotta. Aiemmat korkeakoulutettujen maahanmuuttajien parissa tehdyt tutkimukset ovat keskittyneet erityisesti ammatillisen kielitaidon kysymyksiin ja kielenoppimiseen liittyvät tunteiden tutkimukset pääosin kieliahdistuksen käsittelyyn. Scotsonin tutkimus tuo tähän kenttään uuden näkökulman, kun se keskittyy tutkittavien kielelliseen elämismailmaan kokonaisvaltaisemmin heidän omien, kokemusperäisten käsitystensä ja tunteidensa näkökulmasta arkitilanteissa, jotka käsitetään työssä informaaleiksi oppimisympäristöiksi. Tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia kotou-